

Cenk Beyaz, *Göç ve Aidiyet Kırsal Göçmenin Memleketine Bağlılığını Sürdürme Mücadelesi*, Matbu Kitap, 2022, 378 s.

Değerlendiren: Büşra Özüdođru

Cenk Beyaz, lisans öğrenimini Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde 2010 yılında tamamlamıştır. Ardından yüksek lisans öğrenimini Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde 2013 yılında; doktorasını ise aynı bölümde 2019 yılında tamamlamıştır. *Göç ve Aidiyet: Kırsal Göçmenin Memleketine Bağlılığını Sürdürme Mücadelesi* isimli eser yazarın "Kırsal göçmenin kimlik, aidiyet ve bağlılık mücadelesi: Rizeli göçmenler üzerine bir çalışma" başlıklı doktora çalışmasından üretilmiştir. Beyaz, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları arasında göç sosyolojisi, toplumsal yapı ve değişme, uygulamalı sosyoloji, ekonomik ve sosyal demografi bulunmaktadır.

Cenk Beyaz tarafından kaleme alınan ve 2022 yılında Matbu Kitap tarafından yayımlanan *Göç ve Aidiyet: Kırsal Göçmenin Memleketine Bağlılığını Sürdürme Mücadelesi* isimli eser, tam da düzensiz göç hareketliliğinin Türkiye'de son yıllarda artmasına mukabil, göçmenlik meselesini, göç ve kentleşme literatürünün pek de dikkate almadığı nokta-i nazardan ele almaktadır. Eserin alt başlığında da anlaşılacağı üzere bu nokta, göçmenin veya örnekleme konu olmuş görüşmecilerin de ifadesiyle "gurbetçilerin" geride bıraktıkları toprak, cemaat ve kimlikle olan ilişkisine odaklanmakta, bu vesileyle menşee olan memleketleriyle aidiyet ve bağlılıklarını sürdürme mücadelelerine

@ Dr. Öğr. Üyesi., Trabzon Üniversitesi. busracglrr@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-4778-8267>

© İlmî Etüdler Derneđi
DOI: 10.12658/D0332
insan & toplum, 2022; 12(4): 256-261.
insanvetoplum.org

dair analizler sunmaktadır. Yazar, çalışmayı iki ana hat üzerinde gerçekleştirmiş; ilk kısımda teorik, ikinci kısımda ise saha çalışması yer almıştır. Örneklem alanı olarak Doğu Karadeniz'den yapılan göçlere bir örnek teşkil edecek şekilde Rize ili tercih edilmiştir. Rize, Osmanlı döneminden beridir göç ile irtibatı bugüne kadar kesintisiz devam etmiş, Türkiye'nin 50'lerden sonra hızla artan büyük kentlere göç dalgasından payını almış bir şehir olması dolayısıyla çalışmada uygulama alanı olarak tercih edilmiştir. Nitel bir araştırma ile elde edilen bulgular, 81 göçmen ile yapılan görüşmelere dayanmaktadır.

Çalışmada esas olarak göç literatüründe eksik kalan bir konu olarak kırsal göçmenin memleketine dair bağlılık ve aidiyetini nasıl sürdürdüğünün anlaşılması amaçlanmıştır. Göçmenin bağlamını oluşturduğu temel saikleri dikkate alarak, kahir ekseriyeti çoklu yerleşim düzeni içerisinde bir hayatı tercih eden göçmenleri buna iten temel güdülerinin neler olduğu ve bu eğilimlerinin Türkiye kırsalında sürdürülebilir yeni bir toplumsal varoluş biçiminin habercisi olup olmadığı da anlaşılmayı bekleyen sorular arasında yer almıştır.

Anaakım göç ve kentleşme literatürü, kırsal mekânlardan kent yaşamına göç eden bireylerin, hedef olarak gelinen bu modern mekânda kırsal alana ait cemaat ilişkilerini ve kimliklerini sürdürme çabasını, modern kent yaşamına yeterince uyum sağlayamamış ve bütünleşme eksikliğinden kaynaklanan, “gelip-geçici” olarak görülmesi gereken bir durum olarak nitelendirmektedir. Oysa yazara göre kırsal göçmenin, göç ederek gelmiş olduğu modern kentte bir yandan kentin dinamiklerine uyum sağlama mücadelesi verirken, öte yandan memleketine dair derin bir özlem ve bağlılık içerisinde olması basitçe “gelip-geçici” bir durum olmaktan ötedir. Yazar bu noktada, düşüncelerinin izahında Weber'in toplumsal davranış tipleri kuramına atıfta bulunur. Weber bu tiplemesiyle aslında modernliğin insan eylemlerinden yalnızca amaçsal akılcı eylemi ön plana çıkardığını, oysa akılcılığın modernliğin ötesinde bir duruma sahip olduğunu ortaya koymuştur. Modern dönemde ön plana çıkarılan akılcılık biçimlerinden formel akılcılığın, modern kentlerde yaşayan bireylerin de davranışlarına yön veren temel tip olması gerektiği beklenmektedir. Ancak Weber modern dönemde insan eylemlerine yön veren şeyin yalnızca rasyonel akılcı davranış olmadığından, eylemlerin temelinde değere yönelik ya da duygusal davranışların da varlığından bahsetmiştir. Kitap bu noktadan hareketle kırsal göçmenin yani araştırma özelinde Rize'den bir şekilde göç etmiş bireylerin memleketleriyle bağını sürdürmek adına girişmiş oldukları mücadelenin modernliğin alametifarikası olan rasyonel akılcı davranışla örtüşmeyen eylemler olduğunu, bilakis değer ya da duygulu yüklü akılcılıkla örtüşebilecek türden davranışlar olduğunu belirtmektedir. İnsanların modern birey tiplemesine pek de uygun görülmeyen bu değer yüklü akılcılığa bağlı

gerçekleştirdikleri eylemleri, onların yeterince modern olamadıklarını mı yoksa hâkim göç literatürünün içine sızmış olan modernist yaklaşımla gerçeklik arasında bir açılma mı olduğu sorusu, araştırma boyunca tartışılan temel bir mesele olmuştur.

Yazar, çalışmasından çıkan örüntülerden hareketle göçmenlerin eylemlerini planlarken bütünüyle değer yüklü akılcılıkla tarif edilebilecek bir hareket içerisinde olmadıklarını; pratikte rasyonel (araçsal) akılcılığın izlerini taşıyan eylemlerde bulduklarını da belirtmiştir. Göç eden insanların gidişleri, dönüşleri ya da bu ikisi arasında süregelen hareketlilikleri rasyonel akılcılık dâhilinde olan meseleler iken, bu insanların eylemlerine fayda-maliyete dayalı akılcılığın ötesinde duygular ve manevi olarak değer yükledikleri güdüler de eşlik etmektedir. Bu sebeple göçmenin memleketiyle aidiyet ve bağlılığın devam ettirilmesi ve bunu bir sonraki nesillere aktarma mücadelesi çoğu durumda birden çok mekânda gerçekleşmekte ve bu da beraberinde farklı mekânların bağlamına ait birden çok kimlik üretmektedir. Farklı mekân ve cemaat bağlamına göre edinilen çoklu kimliklerle sürdürülen hayatlar “son durağı olmayan” bir süreci ihtiva etmektedir. Yazar bu durumu da Bauman’ın akışkan modernlik kavramıyla açıklamaktadır. Görüşmecilerin içinde buldukları şartlara, mekâna ve zamana göre akıl ve duygu ikileminde, bazen her iki durumun iç içe geçtiği, bazen de birinin daha ağır bastığı eylemler gerçekleştirdiği görülmektedir. Bauman, akışkan modernliği insanların davranışlarını, alışkanlıklara ve rutinlere dönüştürme fırsatı bulmadan hızla değişen ve durağan olmayan bir toplum modeli olarak tarif eder. Görüşmeciler mekân aidiyeti bakımından göç ederek gelmiş oldukları yerler ile asli toprakları arasında sabit bir karar vermekten uzak, her daim açık kapının bırakıldığı bir tavır benimsemektedirler. Bu durum insanların ne kır hayatından tamamen vazgeçtiklerinin ne de şehir hayatı ile kır hayatı arasında kesin ve net bir tercih yapabildiklerinin göstergesi sayılmıştır. Kır hayatının iticiliği ile kent hayatının çekiciliği arasında bir ikilem durumuna binaen kimi noktalarda kır hayatının kişiler için çekici, kent hayatının ise itici duruma düştüğü noktalarla karşılaşmaktadır.

Çalışmanın teoriye ayrılan bölümü “Geriye Göç, Aidiyet ile Bağlılık” başlığını taşımakta ve göç konusuna kuramsal çerçeve oluşturulmaya ayrılmaktadır. Bölüm içerisinde en dikkat çekici başlıklardan olan ve görüşmecilerin kendilerini tanımlarken kullandığı “gurbetçi” kavramına da “Gurbet ve Gurbetçi” başlığı altında yer verilmiştir. Nitekim özellikle göç etmiş olan ilk neslin kendilerini her daim sılıya dönmek için bekleyen kişiler olarak tanımladıklarına ve hatta yaşarken değilse bile vefat ettiklerinde kabirlerinin sılıda, yani memleketlerinde olmasını istediklerine veya vasiyet ettiklerine şahit oluyoruz. Gurbetçi kelimesi, göç literatüründe kendine muadil başka kavramlarla (homesickness, fremde, expatriate) açıklanmaya çalışılsa da muhteva bakımından tam manasıyla örtüşmemektedir.

Çalışmadan elde edilen verilerle Rize özelinde meydana gelen göçmenlik halinin ne tür bir toplumsal varoluş ve nüfus hareketliliği meydana getirdiği incelemeye tabi tutulmuştur. Bu sebeple öncelikle bireylerin göç etme hikâyelerine odaklanılmış “Gurbet ve Göç Bir Ayrılık mı?” başlığı altında bir takım alt başlıklara yer verilmiştir. Türkiye’deki genel göç tablosuyla benzer şekilde, yapılan göçlerin ekseriyeti ilk başlarda ekonomik sebeplerden kaynaklı işçi göçü olmuştur. İlk göç edenlerin hedef mekânda bir düzen kurmalarının ardından aile ve yakınlarını da yanlarına aldıkları bir zincirleme göç türü meydana gelmiştir. Göç edilen yeni yerlerde (gerek yurt içinde gerek yurt dışında) daima güvenli bir liman arayışı içinde olunmuş, yakınları, akrabaları, memleketlileri ile bir hayat sürdürme gayreti kent hayatında hemşeri temelli kümeleşmeleri de meydana getirmiştir. Yazar, bireylerin kırdan göç etseler de hedef mekân içerisinde asli mekânlarına benzer bir ortamı, cemaat ilişkisini ve bu yolla aidiyetlerini muhafaza ettiklerini vurgulamaktadır. Göç, göç edenler nezdinde geçici ve ekonomik koşulların sağlanmasıyla birlikte kesin dönüşün sağlanacağı bir durum olarak görülmüştür. Son yıllarda yapılan göçler ise tahsil amaçlı yapılan göçlerdir ve Rize özelinde bir beyin göçü yaşanmıştır. Fakat birçok katılımcı için “Gidilse de asıl yer burasıdır.” düşüncesinin hâkim olduğu kitapta yer yer vurgulanan ana temadır.

Göçmenlerin kökleriyle sürdürmeye çalıştıkları bağlarına odaklanan bölümde ise bireylerin her tatil fırsatında memleketlerine gittikleri, bunu özellikle Rize doğumlu olmayan çocuklarda ve torunlarda bağlılık ve aidiyet oluşturmak amacıyla gerçekleştirdikleri bulgularına rastlamaktayız. Esas hayatın sürdürüldüğü büyük şehirlerde ise köy, ilçe ya da il adına kurulan dernek ya da vakıflarda buluşarak toplumsal ilişkileri ve cemaat bağlarını sürdürmeye gayret gösterdikleri dikkate değer bir noktadır. Büyük şehirlerde asli mekânlarına dair kültürel ve sosyal niteliklerin kaybedilmemesi adına gösterilen çabanın, öte yandan hiçbir mali getirisi olmadığı halde memleketlerinde mesken yaptıрма, çay hasadıyla ilgilenme ve “çayı dalında bırakmama”, köylerine/ilçelerine yatırım yapma düşüncesinin de araçsal akılcılıkla açıklanabilir bir yönünün olmadığına dikkat çekilmektedir. Bütün bu zahmetlere katlanmanın arkasında hususiyetle çocuklarının ve torunlarının asli olarak gördükleri topraklardan kopmamalarının amaçlandığı görülmektedir. Ancak katlanılan zahmetler ve korunmak istenen bağlar Rize doğumlu olmayan çocuklarda ve torunlarda gittikçe zayıflamakta, toprakla ve cemaatle olan bağ nostalji düzeyinde kalmakta, memleketleri ile irtibatlar sürdürülmek istense dahi kırsal mekânda modern şehir bilinci ve imkanlarıyla sürdürülmek istenmekte ve birtakım hasletler vakit geçtikçe aşınma eğilimi göstermektedir.

Kitabın son bölümü olan “Akışkan Aidiyetler” bölümünde görüşmecilere göç ettikleri vakitten itibaren yaşadıkları tüm süreç ve değişimler dikkate alındığında

kendilerini nihai olarak nereye ait hissettikleri sorulmuştur. Bu bağlamda bir takım alt sorulara yer verilmiş, göçmenlerin asli mekânlarına ait duygusal, toplumsal ve iktisadi yatırımlarından ortaya çıkan sonuçlar, yine göçmenlerin kendi gözünden değerlendirilmiştir. İnsanın kendini bir yere ait hissetmesi için gerekli görülen en temel unsur, o yerde doğup büyümesi ve oraya ait hatıraları zihninde barındırmasıdır. Ancak görüşmelerden ortaya çıkan sonuçlara göre, göç eden ilk kuşağın dışında, asli memleketlerinde doğup büyümeyenler de dâhil olmak üzere katılımcıların tümü kendi kimliklerini ve nereli olduklarını tanımlarken asli memleketlerini belirtmektedirler. Bu durum aslında bir önceki bölümlerde ortaya çıktığı şekliyle, ailelerin çocuklarının ve torunlarının, asli memleketlerine dair bağ kurabilmeleri adına türlü zahmetlere katlanarak her fırsatta memleketlerine gitmelerinden, gidilmese de hedef mekân içerisinde Rizeli gibi yaşam sürme gayretleri içerisinde olmalarından kaynaklanmaktadır. Görüşmecilerin kahir ekseriyeti “gerçek vatan” olarak memleketlerini görmekte dirler.

Aidiyet ve Rizeliliği belirlemesi bakımından Rize dışında hayatın sürdürülüyor olması, belirli tipleştirilmelere imkân tanıyacak şekilde birtakım unsurlar öne çıkarmaktadır. Kişilerin Rize’ye dair televizyonda çıkan bir habere kulak kesilmeleri, hava durumu sunulurken dahi memleketlerinde havanın nasıl olduğuna bakmaları, yaşadıkları şehirde (İstanbul-Ankara vb.) Karadeniz festivali gibi yöresel kutlamalara iştirak etmeleri tam da Rize dışında sürdürülen hayatlara rağmen “gerçek vatan” duygusunu yansıtan örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişiler için asli memleketleri maddiyattan öte manevi olarak öne çıkmakta, hatıralara sahip olanlar için özellikle büyük şehrin iticiliğine binaen kırsal hayatın doğallığı her daim özlenmektedir. Ancak bu doğal ortama özlemin yanı sıra, tam da modern şehirde yaşayan bireylerin bilinç durumuna uygun düşecek şekilde görüşmeciler, kesin dönüş konusunda net konuşmaktan uzak bir tavır içindedirler. Evlatlarının yalnızca Rizeli olmaktan öte, dünya ölçütlerine uyacak kabiliyetlere sahip olmalarını, ancak geçmiş ve köklerini de unutmadan, memleketlerine sahip çıkarak yaşamalarını beklemektedirler. İnsanları kesin dönüş noktasında çekimser kılan bir diğer unsur ise geride bırakılan mekânın da artık bıraktıkları gibi olmaması, hem kendilerinin hem de asli mekânlarının değişime uğramasıdır. Bu durum göç eden bireylerdeki duygu durumunu etkileyen; değişim ve durağan olmayan ilişkiler neticesinde dirayetlerini ve motivasyonlarını kıran, Rize’yi yalnızca hayallerindeki gibi bırakmaya iten nostaljik bir drama dönüştürmektedir. Bir şekilde Rize’ye (asli mekâna) dönüş yapmış olan az sayıdaki katılımcılarda ise en az iki konumlu hanelerde süren bir hayat örneği karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç itibariyle kitapta, kırsal mekânlardan şehirlere göç etmiş olan kişilere örnek olarak Rizeli göçmenler özelinde bir yandan kırın doğallığını, hatırasını, cemaat

ilişkilerini özleyen ve bunu arkadan gelen nesle aktarmaya çalışan; öte yandan modern kent imkânlarından tam olarak vazgeçemeyen bir birey tiplemesinin var olduğuna dikkat çekilmektedir. Göçmenlerin sürdürmekte oldukları hayatları, bazen eski bazen yeni kimlikleriyle ama çoğu zaman melez, oldukça akışkan ve çoklu mekânlara aidiyet oluşturmuş bir şekilde devam etmektedir.

Burada çalışmayla ilgili bir husus üzerinden eleştiri getirmek mümkündür. Yazarın ortaya koymuş olduğu değerlendirmeler, Türkiye’de kırsal mekânlardan modern kentlere doğru yapılan göç hikâyelerinin ekseriyetine sinmiş bir göçmenlik halini yansıtmaktadır. Ortaya çıkan gurbetçi hikâyelerinin ve hedef mekânda tutunma çabalarının da keza aynı benzerlik tablosu içerisinde olduğu söylenebilir. Türkiye kırsalında sürdürülebilir yeni bir toplumsal varoluş biçiminin oluşup oluşmadığı çalışmanın ana amaç ve ana sorusu olarak zikredilmesine karşın bu soru, sonuç kısmında etraflıca değerlendirilmemiştir. Öte yandan Rize’den yurt dışına göç eden katılımcı sayısının azlığı, yurt dışı göçlerde asli mekâna tutunma mücadelesinin nasıl gerçekleştiğini anlamayı zorlaştırmaktadır. Görüşme yapılan 81 katılımcının yalnızca 12’sinin kadın katılımcı olması da katılımcı dengesi açısından eleştirilebilir diğer bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.